

Jean Baudrillard i l'hiperrealitat

un dels pensadors més originals alhora que controvertits de la postmodernitat és, sens dubte, el francès Jean Baudrillard. En una primera etapa, les seves reflexions van iniciar una revisió crítica de les categories marxistes d'anàlisi del capitalisme, amb la finalitat de veure fins a quin punt encara eren vàlides per interpretar la societat contemporània. Les seves conclusions, es sustenten en la idea que l'eix explicatiu de la **societat de consum** ja no està en la producció de mercaderies sinó en la **seducció del comprador** revestint l'objecte de consum d'una càrrega simbòlica que va més enllà del seu valor d'ús. Aquesta conclusió manifesta la seva convicció que els plantejaments marxistes són insuficients.

Segons Baudrillard, en el nostre model de societat actual els objectes de consum es valoren per la significació que se'ls atorga no pas per la seva estricta funcionalitat. Així, l'adquisició d'un model concret de cotxe o telèfon mòbil, per exemple, són oferts al consumidor sota la forma d'una promesa, la promesa d'adquirir a través de l'objecte tota una sèrie d'elements de significació social: pertinença a un col·lectiu concret, elaboració de la identitat pròpia, manifestació d'estatus econòmic, ... I ja no es tracta simplement que els objectes puguin adquirir aquestes connotacions. La qüestió s'ha tornat ontològica: allò que defineix l'ésser de les coses mateixes és precisament la significació simbòlica que posseeixen, atès que la lògica del mercat ha convertit tots els objectes en objectes de consum.

No és que hagi desaparegut la distància que podria haver-hi entre l'objecte i la seva condició de valor social. Ans al contrari, tots dos elements estan ara fusionats. Tal com entén Baudrillard, l'objecte ha deixat de tenir una essència pròpia, si és que en va tenir alguna vegada. Ara és l'individu qui, en la manera de pensar l'objecte, decideix allò que és. I en un món que només respon a la lògica consumista, l'única manera com l'individu és capaç de pensar els objectes és, necessàriament, com a objectes de consum.

Aquest reduccionisme de la lògica consumista acaba imposant-se a totes les esferes, fins i tot en les relacions humanes que esdevenen "producte" i per tant objecte als que puc

aplicar la mateixa lògica. A, *La Societat de l'espectacle* (1967), parafraçant el títol de l'obra de Guy Debord, pensador de referència per a Baudrillard, les fronteres entre ésser i semblar, ésser i aparentar, s'han difuminat. La nova alienació de l'ésser humà, tal com diu Debord, és conseqüència que a la nostra societat "l'espectacle no és una col·lecció d'imatges" sinó "una relació social entre la gent, intervinguda per imatges". Així doncs, segons Baudrillard, no ens relacionem directament amb la realitat, sinó amb l'imatge que prèviament n'hem fabricat i a la qual reclamem que s'hauria d'ajustar la pròpia realitat, fins al punt que valorem el nostre contacte amb les coses i les persones en funció de si estan a l'alçada de la imatge que ens n'havíem fet.

Des d'aquesta òptica, no hi ha intenció de tractar de conèixer què són les coses (objectes, subjectes, esdeveniments) de veritat, ja que aquesta noció mateixa comença a perdre sentit. L'única cosa veritable és la imatge. La veritat, allò que socialment es construeix com a discurs del que és veritat al nostre món, resideix ara a l'esfera de les imatges. Aquestes imatges s'erigeixen en més reals que la realitat mateixa, alhora que serveixen per ocultar-la. Aquesta manera d'ocultació té un punt de paradoxal: ens passem el dia mirant pantalles a través de les quals suposadament entrem en contacte amb el món, sense advertir fins a quin punt estem perdent el contacte directe a causa d'aquesta mediació (prou pensar en quanta gent que visita un museu es planta davant d'un quadre, li fa una foto, i se'n va, gairebé sense haver reparat un mínim temps a contemplar-lo). Fa la impressió que allò real només ens sembla veritablement real quan ho visionem a través d'una pantalla. La imatge és el que certifica la seva condició de debò, la prova.

La hiperrealitat

Ens hem acostumat a mirar pantalles i concedir que són la finestra a través de la qual accedim a la realitat, sense advertir que el que ofereixen és una successió d'imatges que suplanten la realitat, conduint-nos a una còpia o simulacre de la mateixa, una hiperrealitat que els espectadors identifiquen, ingènuament, com a veritable realitat. Tot i això, en la mesura que el bombardeig d'imatges és constant, massiu i omnipresent, acaba atordint el subjecte, per excés. És tan gran la quantitat d'informació que es transmet pels mitjans a tota hora que l'espectador acaba per assumir la seva incapacitat per comprendre i

desxifrar el curs dels esdeveniments, que s'atropellen els uns als altres fins al punt que el que va passar fa dos dies ja és història. El presentisme, és a dir, la necessitat de donar entrada al que està passant ara mateix, o més ben dit, de recollir les imatges de la hiperrealitat que se'ns vol mostrar, ofega la possibilitat mateixa de pensar des d'una perspectiva històrica, ja que la urgència de l'actual consumeix l'espai per poder apreciar la cadena causal que connecta l'esdeveniment històric.

Així, el nostre món acaba convertint-se en una cosa caòtica. Segons Baudrillard, la realitat, tal com l'havíem entesa sempre, com quelcom regit per unes lleis on hi ha causes i efectes, veritat i falsedat, racionalitat i irracionalitat, etc. ja no existeix. Ni tan sols és aplicable a l'àmbit científic, on les partícules subatòmiques es presumeixen reals de nou perquè es detecten en una pantalla. L'objecte que volem observar i analitzar hem descobert que no és aliè a la nostra presència i intenció de mesurar-lo: el fet de centrar-hi la nostra mirada afecta la seva posició o moviment, de la mateixa manera que sabem que podem estar veient punts a l'espai corresponents a estrelles llunyanes que potser han desaparegut fa milions d'anys. La clàssica distinció entre objecte i subjecte de coneixement es revela il·lusòria. La simulació per ordinador ocupa el que abans va ser l'experiment de laboratori. Hem entrat de ple en la hiperrealitat amb caràcter general, i això demana assumir models de pensament capaços de manejar-se amb el caos, l'ambigüitat i la complexitat presents en ella. No només, per tant, hem de repensar les categories marxistes per interpretar eficaçment el món, sinó que cal anar molt més lluny: superar el concepte clàssic de realitat i els dualismes subjecte-objecte, realitat-aparença, etc. als que hem al·ludit anteriorment, sinó que hem de desplegar un nou tipus de pensament que sàpiga manejar-se amb conceptes una mica difusos i imprecisos, sense por que aquesta dosi de vaguetat invalidi la capacitat de comprensió, sinó tot al contrari.

Llibres recomanats:

- [*La sociedad de consumo. Sus mitos, sus estructuras*](#) (1970). Siglo XXI, 2009
- [*La guerra del Golfo no ha tenido lugar*](#) (1991). Anagrama, 2001
- *Pantalla Total* (1997). Anagrama, 2000
- *La ilusión vital* (2002). Siglo XXI, 2010

Text:

“El mundo nos piensa, pero eso somos nosotros quienes lo pensamos... En realidad, el pensamiento es una forma dual, no corresponde a un sujeto individual, se reparte entre el mundo y nosotros; nosotros no podemos pensar el mundo, porque, en algún lugar, él nos piensa a nosotros. Así pues, ya no se trata de un pensamiento sujeto, que impone un orden situándose en el exterior de su objeto, sosteniéndolo a distancia. Puede que esta situación no haya existido nunca, sin duda no es más que una majestuosa representación intelectual, que ha conocido, de todos modos, una expansión fantástica. Pero, a partir de ahora, algo ha cambiado: el mundo, las apariencias, el objeto, están irrumpiendo. Este objeto, que habíamos querido mantener en una especie de pasividad analítica, se venga... Me complace bastante la idea de este desquite, de este efecto devolución que nos obliga a tenerlo en cuenta. Ahí nace la incertidumbre, pero esta incertidumbre del mundo ¿la inyecta en el mundo el pensamiento? ¿O será la ilusión radical del mundo lo que contamina el pensamiento? Es posible que esto permanezca definitivamente irresuelto. Pero eso no impide que la desaparición de la fijeza del sujeto pensante, fundamento de nuestra filosofía occidental, y la conciencia de un intercambio simbólico del mundo y del pensamiento desestabilicen los discursos de orden y de racionalización, incluido el discurso científico. El pensamiento vuelve a convertirse así en un pensamiento-mundo, en el que ningún territorio puede jactarse de un dominio analítico de las cosas. Y si, como yo creo, el estado del mundo es paradójico –ambiguo, inseguro, aleatorio o reversible-, es preciso encontrar un pensamiento que sea también paradójico. Si quiere dejar huella en el mundo, el pensamiento debe estar hecho a su imagen y semejanza. Un pensamiento objetivo era perfectamente adecuado a la imagen de un mundo que se suponía determinado. Ya no lo es para un mundo desestabilizado e inseguro.”

Baudrillard, J., *Contraseñas*. Anagrama, 2006.

Traducció de Joaquin Jordà